

Anmeldelser

Verner Møller

At være eller ville være?

Hans Bonde: *Mandighed og sport*. Odense 1991, (Odense Universitetsforlag).

Niels Kayser Nielsen, Michael Andersen & Jørn Hansen (red.): *Kroppens Spejl. En antologi om idræt og sundhed*. Odense 1991 (Odense Universitetsforlag.).

Uden stort spektakel har der herhjemme i løbet af den sidste halve snes år efterhånden udviklet sig en solid humanistisk idrætsforskning. Omdrejningspunktet for denne forskning har været *Dansk Idrætshistorisk Forening. Krop og kultur*, der i 1984 blev dannet i et samarbejde mellem landets tre toneangivende idrætsinstitutioner inden for området, nemlig: Gerlev Idrætshøjskoles *Idrætsforsk*, Danmarks Højskole for *Legemsøvelser*, og *Institut for Idræt*, Odense Universitet.

Ligesom foreningens navn er rummeligt, er dens årbog åben for bidrag fra hele det humanistiske fagområde. Foreningen sigtede ved sin begyndelse ikke alene mod etableringen af en specifik idræthistorie. Tværtimod havde den, som det annonceredes i forordet til den første årbog, til formål bredt »at øge bevidstheden om samspillet mellem idræt og samfund – krop og kultur«. Da det

netop var hensigten at opbygge en basal idrætsmæssig viden, måtte alle discipliner inddrages, så den humanistiske idrætsvidenskab kunne blive så facetteret som muligt.

Begge publikationer er i samtale med foreningen, omend antologien er produkt af en foredragsrække på Folkeuniversitetet, OU. Således har både Niels Kayser Nielsen og Jørn Hansen medvirket til foreningens dannelse, og Hans Bonde har siden foreningens start haft en lang række bidrag i dens årbøger. Disse har han først hæftet sammen med nogle andre artikler til en Ph. D.-grad, og sammen med hans speciale *En stålsat karakter i et hærdet legeme* danner de nu rygraden i hans *Mandighed og sport*.

Bogen består af ni kapitler, der hver især afsluttes med en konklusion. Kapitlerne kan læses uafhængigt af hinanden, og særlig de egentlig historiske kapitler »En stålsat karakter« og »En hærdet krop«, der er en bearbejdelse af Bondes speciale, står sig godt alene. Dens periodeafgrænsning 1880-1920 er oplagt relevant, eftersom det er her den danske idræts- og sportsbevægelse for alvor begynder at tage form og fart. Og temaet: mandighedens dyrkelse i sportsbevægelsen, er interessant i betragtning af de ændringer i tidens kønsrolleopfattelser, der fulgte i kølvandet på Det moderne Gennembrud. Det ville fremdeles have tjent idrætsforskningen, om Bonde havde brugt sit talent som historiker til »med udgangspunkt i sporten« at kortlægge og dokumentere »den mandlighed, som skabtes omkring århundredskiftet«.

Men Bondes ambition har været større. Idet han tager afstand fra den mandschauvinistiske forskningstradition, der

har dyrket manden som »mennesket slet og ret, mens kvinden har betegnet kønnet«, gør han klart, at det har været hans »ambition med denne bog, at skrive kønshistorie med udgangspunkt i manden«. Rigtignok er der forskel på de to køn noterer han: »Et kønsløst samfund ville ikke blot være kedeligt, det ville efter min mening også være en umulighed. At have bryster til at amme et barn med, at have en livmoder til at rumme et barn i og at have en vagina er forskelligt fra at have en penis, testikler med sæd i og skæg. Det kan ikke undgå at sætte dybe kulturelle spor.« Og vi fornemmer vi er ude på de store erkendelsers dybder. Men Bonde vil finde ind til kønnet og afdække mandens grundlæggende skrøbelighed, det kvindelige i manden kunne man fristes til at sige, med fare for at få forfatteren på halsen.

Den metode, der anvendes »kan betegnes som en form for historisk kropssemiotik« hævdes det. Inspirationen er den amerikanske filosof Charles Sanders Peirce, hvis samlede arbejder: *Collected Papers* dog ikke er at finde i den ellers fyldige litteraturliste. Men Pierce (som han konsekvent staves) var imidlertid i følge Bonde den, der først lancerede ordet semiotik inden for sprogvidenskaben. Ganske vist er Peirce ældre end Saussure og den, der først forsøgte sig med en kategorisering af tegnets funktioner, men så vidt vides var det Saussure, der grundlagde den moderne lingvistiske tegnteori. I og med bogen påberåber sig en semiotisk metode er det overraskende, at Saussure slet ikke nævnes, ikke mindst fordi man i litteraturlisten finder både Barthes og Brandt, der begge står i gæld til netop Saussure.

Årsagen må være, at Bondes semiotik er af en noget udvendig karakter. Den

der går til bogen med speciel interesse for semiotik, går derfor forgæves. Noget egentlig semiotisk analyse eller redegørelse gives ikke. I kapitel 6, »Gymnastikken«, klares afsnittet »Gymnastikkens semiotik« på en side, hvoraf over halvdelen er et citat af gymnastikdirektør Kåre Theilmann til fordel for retstillingen i datidens store dille »den svenske gymnastik«. Og bogens mindste kapitel, der prætenderer at handle om »Kroppens semiotik«, er en gennemgang af de betydninger lægen og gymnastikpædagogen Abraham Clod-Hansen i sin *Mand og Kvinde* (1895) tillagde manden og kvindens forskellige kropslige kendetegn og udtryk. Disse udstrækkes til at gælde som kodex for periodens tænkning om køn, krop og sind og danner basis for de videre billed- og figurationsanalyser, der er bogens særlige interesse.

Mere dækkende end historisk kropssemiotik kunne man kalde bogens metode eklektisk. Bonde arbejder dels psykologisk, idet han trækker på Wilhelm Reichs teori om kropspanseret, dels civilisationsteoretisk, idet han trækker på Norbert Elias. Udover disse centrale teorier jonglerer Bonde med en række andre vidensgrene f. eks. antropologi, religion, filologi, kunst- og litteraturhistorie. Selv bekendelsen som genre støder vi kort på, da Bonde undervejs finder det opportunt at divertere med egne kropserfaringer som tidligere landsholdsjudoka. Det er med andre ord mange bolde Bonde forsøger at holde i luften, og det går ud over behandlingen af de enkelte problemstillinger.

Således også i forbindelse med den helt centrale analyse af fotografierne af præmietagerne ved dansk atletunions konkurrence for smuk legemsbygning,

hvor Bonde forsøger at spore en udvikling i datidens kropsidealer. Konkurrencerne afholdtes fra 1902 til 1917, men det er kun billederne fra 1904 og 1905, der betragtes. Billederne viser præmietagerne stående i underbukser. På 1904-billedet er der seks, der står med front mod kameraet. På det andet er der syv, og billedets komposition er nu forandret, så kun den centrale person står med front mod kameraet, mens de tre flankerende på hver side vender brystet skråt ind mod centrumsfiguren, der dog ikke er vinder af konkurrencen. Bonde mener da, at »Der kan konstateres en lille forskel i kropsudtrykkene på de 2 billeder«, men som læser sidder man tvivlende med stor lyst til at se billeder fra de øvrige konkurrencer. Forandringen i kompositionen, som rimeligvis må tilskrives fotografen, formår Bonde at tilskrive de fotograferede i formuleringen: »Poseringen er nu forandret: De parallelt spredte ben afløses for fleres vedkommende af en stilling, hvor det ene ben er skudt i baggrunden, hvorved overkroppen yderligere fremhæves. Både kropsudtrykket som helhed og ansigtsudtrykket udstråler en lidt højere grad af viljestyrke, fasthed og alvor, grænsende til det aggressivt truende, en kampberedthed. Dog udgør nummer et fra venstre i mange henseender en undtagelse.«

Hvad der meget vel kunne være en naturlig konsekvens af fotografens anvisninger bliver således et vægtigt vidnesbyrd i Bondes fremstilling, og tvivlen bliver ikke mindre af, at undtagelsen – en blød adonistype med længere hår end de andre – faktisk vandt førstepremie. Ganske symptomatisk har Bonde et stort slid på ord som måske og muligvis, for han når ikke videre end til en

række interessante gisninger, hvor mindre ambition og større vægt på opgravning af kildemateriale (måske) kunne have givet vished.

Opgravning af kildemateriale finder man til gengæld i antologien *Kroppens spejls* sidste bidrag historikeren Jørn Hansens »Sundhed eller kundskaber – en undersøgelse af samspillet mellem den nye legemskultur og sundhedsopfattelsen under det moderne gennembrud«. Artiklen er ikke interessant i populær forstand, men den er fagligt velunderbygget. Omtrent halvdelen af artiklens 26 sider er dokumentation i form af citerede primærkilder. Artiklen er et forsøg på at åbne et nyt perspektiv på idrættshistorien, i polemik mod »den nyeste bølge inden for den idrættshistoriske forskning«, der generelt har »overset de sundhedsmæssige aspekter i agitationen for den nye legemskultur«. Det er den grundtvigianske idealisme og den yndede brug af sporten som spejling af den samfundsmæssige udvikling Jørn Hansen polemiserer imod.

I en morsom scene fra Henrik Pontoppidans *De dødes rige* (1912-16), hvor sundhedsidealet får fede folk fra borgerskabet til at kravle omkring på stranden som kæmpetudser – en scene der dog ikke er brugt i artiklen, eftersom forfatteren henholder sig til historisk verifikation af sin tese – synes Hansens åbning for øvrigt at finde skønlitterær støtte.

Det er tydeligvis ikke den store originalitet, der tilstræbes i artiklen, men derimod grundighed. Soliditeten i Hansens arbejde synes ydermere at understøttes af, at artiklen – uden intentioner i den retning – pudsigt nok er med til at konsolidere Lars-Henrik Schmidt (der også har spøgt i idrætsforskningen med artik-

ler og det udmærkede essay *Kroppen i focus*) og Jens Erik Kristensens inspirerende værk *Lys luft og renlighed om den moderne socialhygiejnes fødsel*.

Ellers er antologien, der er en institutpublikation med bidrag fra både humanister, sociologer og fysiologer ansat ved Institut for Idræt (OU), en broget og inkonsistent sag. At ikke alle artikler vil interessere enhver er vilkåret for et sådant koncept, der til gengæld demonstrerer, hvilket konglomerat den samlede idrætsforskning er. Imidlertid kan man angribe redaktionen for en for løs redigering, der gør, at antologien også kvalitetsmæssigt er meget ujævn. Nogle af antologiens otte bidrag kunne oplagt have fortjent det løft endnu en gennemskrivning kunne have givet. Og man kunne frækt, men med rette spørge, om ikke antologien havde stået sig bedre ved helt at udelade Finn Berggrens »Arbejdsliv og motion – om samspil mellem fysisk aktivitet, trivsel og arbejdsmiljø«. Artiklen, hvis motto er Piet Heins gruk »Hvis dit sjæleliv er opslidt / bør du rekreeres kropsligt«, er en ureflekteret lovprisning af idræt på arbejdspladsen, bygget på barnlige illustrationer og billige postulater som det, at »Tendensen er, at vi bevæger os fra sygdomsfiksering til en sundhedsbevidsthed, hvor begrebet sundhed kan defineres som overskud i forhold til hverdagens krav«.

Antologiens to tekster om mad: idrætsfysiologen Ole Lammerts »Mad er liv – livet er mad, – om kost kostråd og sundhed« og Niels Kayser Nielsens kulturalanalytiske »Sex, synd og råkost – om livsstil, krop og sundhed« er sammen interessante, fordi de demonstrerer den afgrundsdybe forskel på naturvidenskabelig og humanistisk tænkning om sam-

me helt basale emne.

Kayser Nielsens artikel, der med sine halvtreds sider er antologiens længste og mest sprælske bidrag, er endvidere interessant som inspiration for en historisk undersøgelse. Kayser Nielsen prætenderer ikke at skrive en madens kulturhistorie. Men idet han påpeger, at maden ikke blot er noget man lever af, men også noget man lever på, og at netop sidstnævnte aspekt er underbelyst, argumenterer han – med henvisning til den franske Annales-skoles erkendelse af »at forestillinger om omverdenen er lige så seriøse forskningsområder som virkeligheden selv« – for »også at beskæftige sig med madens betydning, dvs. analysere maden ikke kun som kost og føde, men også som bærer af historisk variable symbolfunktioner og betydningstilskrivninger«. Uden at nævne ordet semiotik er artiklen nærmere semiotikken end *Mandighed og sport*, og det både om madens og kroppens semiotik.

I centrum af Kayser Nielsens sundhedsdiskussion står begærkroppen. Denne krop har til alle tider været suspect og brugt i fortolkning af sygdom. Som seksualiteten i middelalderen, hvor man f. eks. forklarede spedalskhed som udslag af avling under menstruation, er i dag maden, og alt hvad vi indtager gennem munden, blevet genstand for moraliserende mådehold. Begærkroppen har været udsat for en omfattende disciplinering og er blevet omgærdet med skyld og skam. Kayser Nielsen viser en bevægelse fra kroppen som disciplineringsstørrelse i 17-1800-tallet, over kroppen som udtryksmiddel omkring århundredskiftet, til i dag hvor kroppen menes at være blevet »ikke-referentiel«, dvs.: »Den viser ikke hen til noget, men er i

sig selv noget, ikke som begærkrop, men som manifest krop. Den refererer ikke til noget signifikat, men er i sin fremtræden udelukkende signifikant.« Før var kroppen ifølge Kayser Nielsen både uden for og inden for idrætsverdenen »fast forankret i bestemte betydningsuniverser og værdinormer af enten ideologisk art eller af større diskursivt omfang. Det er ikke tilfældet idag.«

Uanset man måtte være uenig i det synspunkt, at de (post)moderne show-sports- og bodybuilderkroppe er referenceløse størrelser, og i stedet mener, at der blot er tale om andre betydningsuniverser, må man konstatere, at Kayser Nielsen ikke bygger sin tese på sand eller det bare ingenting. Tværtimod er artiklen solid i sin konsekvente teoretiske forankring med talrige, præcise og informative referencer.

Artiklen er et udmærket eksempel på, hvad idrætsforskning også kan være, nemlig et område af i positiv forstand stor akademisk interesse. Den fortsatte idrætsforsknings succes synes imidlertid at afhænge af, hvorvidt forskerne er villige til at bidrage med det, de kan, fremfor det de ønsker at kunne og måske finder opportunt.

Birgitta Holm

Nina Lykke: *Rødhætte og Ødipus. Brikker til en feministisk psykoanalyse*, 1989 og *Til døden os skiller. Et brudstykke af den feministiske Freud-receptions historie*, 1992. (Begge Odense universitetsforlag. Disputats).

Vårt mörklagda ursprung

Kvinnliga urberättelser är det ont om. Förhållandet till ursprunget är för kvinnornas del fördunklat, mörklagt. Freud själv uttrycker saken tydligare än de flesta i sin kvinnlighetsartikel från 1931. När han genom kvinnliga kollegor kom att upptäcka den tidiga fasen av modersbindning i flickans liv talar han om en överraskning liknande den då man uppdagade rester av matriarkat bakom den grekiska kulturen – en »Überraschung, ähnlich wie auf anderem Gebiet die Aufdeckung der minoisch-mykenischen Kultur hinter der griechischen«.

Denna tidiga fas av modersbindning – så överraskande för Freud – spelar en stor roll i våra dagars feministiska psykoanalys. Man återfinner den hos Julia Kristeva, Luce Irigaray, Nancy Chodorow, Juliet Mitchell. Ingenstans har den dock behandlats så ingående som i vad man faktiskt måste kalla ett skandinaviskt originalbidrag till den freudianska teorin, Nina Lykkes *Rødhætte og Ødipus. Brikker til en feministisk psykoanalyse* (1989). Boken ventilerades nyligen, tillsammans med skriften *Til døden os skiller. Et brudstykke af den feministiske Freud-receptions historie*, vid en doktorsdisputation vid Odense universitet.

Syftet med *Rødhætte og Ødipus* är att